

Yunan felsefesinin başlangıcını kesin biçimde saptamak pek mümkün değildir. Kaynaklarımız ne kadar eksik ve taraflı olursa olsun, alacağımız karar kaynaklarımızın durumundan çok “felsefe”den, onun da ötesinde “başlangıç”tan ne anladığımıza bağlıdır. Felsefe ne zaman felsefe hâline gelir? Herhangi bir şeyin başlamış olduğunu nasıl biliriz? Thales, Anaksimandros, Anaksimenes zaten filozof mudur yoksa sadece öncü müdür? Peki bu açıdan Hesiodos, Orpheusçu gelenek hatta Homeros hakkında ne demeli? Ama başlangıcı ne şekilde ele alacak olursak olalım, bu tarih çizgisinin çok başlarında Parmenides düşüncesinin temsil ettiği kopuşun radikalliğini ölçebilecek durumdayız. MÖ VI. yüzyılda, Anaksimandros ve Anaksimenes yeni bir işçilik sergileyen, “seküler” olarak nitelenebilecek bir yönelime sahip yapıtlar üretmişlerdi çünkü bu yapıtlarda evrenin oluşumuna ilişkin anlatı eski teolojik unsurları hâlâ az çok sezmeyi başardığımız yol ve yordamlarla yutuyor ya da marjinalleştiriyor, bunların yerine (Anaksimandros’taki) Belirsiz-Olan ya da (Anaksimenes’teki) Hava gibi soyut ve –hâlâ tanrısal olsa da– doğallaşmış unsurları geçiriyordu. Bu yeni tanrılar belirli süreçler sayesinde hem gökyüzü ve göksel olgulardan canlı türlerine uzanacak şekilde evrenin ve kurucu parçalarının doğumunu (kozmogoni) hem de dünyanın mevcut hâlini (koz-

moloji) ve gelecekteki yok oluşunu (kozmo-phthori) sistematik olarak açıklamayı sağlıyorlardı.

Bu evren doğum ve ölüm anlatıları (“kozmo-gono-phthori”ler), o dönemde bile hiç kuşkusuz temel gönderme modeli hâline gelmiş Hesiodos’unki gibi bir teogoniden radikal biçimde kendilerini ayırmış olsalar da âdeta tanımları gereği oluşumsal ve dönüşümsel bir şemayı yinelemeyi sürdürüyorlardı. Bu şemaya göre, dünya her zaman var olmadığı gibi sürüp gitmeye yazgılı da değildi. Oysa Parmenides şiirinin birinci bölümünde tam da kozmolojik anlatı modelini reddederek (felsefe tarihinin ilk ontolojisinde ifadesini bulacak) belirli bir varlık kavrayışı adına, varlığa gelme ve yok olma gibi süreçleri, dolayısıyla herhangi bir “oluş”u kavramanın olanaksızlığını savunur. Parmenides’in argümanı varlığa gelme ve yok olmanın yokluğun varlığını gerektirdiğiydi. Oysa yokluk yoktur çünkü “düşünmek” terimini güçlü bir anlamda kullanacak olursak yokluk *düşünülebilir* değildir (bu da elbette düşünceden varlığı çıkarsamanın meşru olduğunu varsayar). Sonuç olarak yokluk sahte-düşüncesini şu ya da bu biçimde içeren her temsil ya sağa tabidir. Bu hamleyle evreni ve dönüşümlerini açıklamak sorunlu hâle geliyordu. Parmenides’in biz ölümlülere yönelik bu radikal meydan okumayı ifade etme işini neden isimsiz bir tanrıçaya –tan-

rısallığın kendisine– bırakmış olduğu anlaşılıyor. Bundan sonraki felsefi düşüncenin, yani (ortak ölçüsü olmayan zihin dünyaları arasına bir sınır çizgisi çekmek için “Sokrates-öncesi” denmesi gibi) Elea-sonrası denen düşüncenin başlıca gelişim eksenlerinden biri Parmenides’in anlaşılabilirlik koşullarını ortadan kaldırmış olduğu doğa bilimi için kavramsal aygıtlar geliştirerek bu meydan okumaya karşılık vermek olacaktı. Parmenides’ten sonra oluşu düşünmek onun ilan etmiş olduğunun aksine yokluğu *düşünmenin*, bu yolla bizim dünyamızı meşrulaştırmanın gerçekten olanaklı olduğunun güvencesini sunmaktı.

Yokluğa hakkını teslim etme yönündeki Elea-sonrası eğilim Platon’un iki diyalogunda –Yunan düşüncesinin bir daha hiç erişip erişmediğini kendimize sorabileceğimiz bir yükseklikte– doruk noktasına ulaşır: kısmen, konuyla ilgili kesiti argümanlı bir tezden ziyade, diyalektik bir alıştırma biçiminde olan *Parmenides* diyalogunda ama asıl *Sofist* diyalogunda (diyalogun başlığı Platon’un burada Eleacılıkla sofistlik arasındaki derin dayanışmayı ifşa etmekte olduğunun göstergesidir). İşte bu sonuncu diyalogda Elealı Yabancı adıyla sanıyla Parmenides “baba”ya (kuşkusuz ontolojinin kökeninde yer aldığı için ama bunun yanı sıra büyük bir yasağın kaynağı olduğu için “baba” sayılan